

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ НАПН УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ФЕДЕРАЦІЯ ХОРТИНГУ

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ХОРТИНГУ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 8

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ НАПН УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА ФЕДЕРАЦІЯ БОЙОВОГО ХОРТИНГУ УКРАЇНИ

ISSN 2410-5317

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ХОРТИНГУ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Засновано в 2014 р.

Випуск 8

Київ
Видавець Паливода А. В.
2017

УДК 37.02 : 796.85 (08)

ББК 74.202 : 75.715

Т 33

*Рекомендовано до друку вченою радою
Інституту проблем виховання НАПН України
(протокол № 12 від 28 грудня 2017 р.)*

**Збірник наукових праць входить до Переліку наукових фахових видань України,
в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт
на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата педагогічних наук
(наказ МОН України від 07 жовтня 2015 р. № 1021)**

Редакційна колегія:

- Бех І. Д. – дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор
(головний редактор)
- Канішевська Л. В. – доктор педагогічних наук, професор (заступник головного редактора)
- Артюшенко А. О. – доктор педагогічних наук, професор
- Беленька Г. В. – доктор педагогічних наук, професор
- Болтвінець С. І. – доктор психологічних наук, професор
- Діхтяренко З. М. – кандидат педагогічних наук, доцент, голова науково-методичної колегії
Національної федерації бойового хортингу України, майстер спорту
України з хортингу
- Єрмоменко Е. А. – кандидат педагогічних наук, Заслужений тренер України, Майстер
спорту України міжнародного класу, президент Національної федерації
бойового хортингу України, Заслужений працівник ФК і спорту України
- Зубалій М. Д. – кандидат педагогічних наук
- Коновець С. В. – доктор педагогічних наук, професор
- Круцевич Т. Ю. – доктор наук з фізичного виховання та спорту, професор
- Литвиненко А. М. – кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент
- Петрочко Ж. В. – доктор педагогічних наук, професор
- Приступа Є. Н. – доктор педагогічних наук, професор
- Пустолякова Л. М. – кандидат педагогічних наук
- Тимошенко О. В. – доктор педагогічних наук, професор
- Тимчик М. В. – кандидат педагогічних наук, майстер спорту України з хортингу
- Федорченко Т. Є. – доктор педагогічних наук, професор
- Хатько А. В. – кандидат педагогічних наук, майстер спорту України з хортингу
- Чобітько М. Г. – доктор педагогічних наук, професор
- Півоварський Юліуш – почесний професор, PhD, ректор Вищої школи публічної і
індивідуальної безпеки „Апейрон“ (Польська Республіка)
- Порада Віктор – професор, доктор юридичних наук,
ректор Вищої школи в Карлових Варах (Чеська Республіка)
- Шортт Джеймс Джордж – президент Всесвітньої асоціації особистих охоронців (Ірландія)
- Кастлшортський
Юрчак Войтех – професор, PhD, Академія збройних сил ген. М. Р. Штефаника в
Ліптовському Мікулаші (Словацька Республіка)

Рецензенти:

- Волков Л. В. – доктор педагогічних наук, професор
- Єжова О. О. – доктор педагогічних наук, кандидат біологічних наук, професор
- Оржеховська В. М. – доктор педагогічних наук, професор
- Присяжнюк С. І. – доктор педагогічних наук, професор
- Сичов С. О. – доктор педагогічних наук, професор

Т 33 Теорія і методика хортингу : зб. наук. праць / [ред. кол.: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. :
Паливода А. В., 2017. – Вип. 8. – 230 с.

ISBN 978-966-437-427-6.

До збірника ввійшли наукові праці вітчизняних учених, аспірантів, тренерів з бойового хортингу. Автори спрямували свій науковий пошук на багатоаспектне висвітлення шляхів щодо реалізації сучасних підходів у теорії і методики бойового хортингу.

ISBN 978-966-437-427-6

УДК 37.02 : 796.85 (08)

ББК 74.202 : 75.715

© ІПВ НАПН України

© НФБХУ

Savchenko Anatoliy, Yeromenko Eduard <i>Combat horting – educational practice for young people</i>	Savchenko Anatoliy, Yeromenko Eduard <i>Combat horting – educational practice for young people</i>	88
РОЗДІЛ 3		
МЕДИКО-БІОЛОГІЧНІ ОСНОВИ БОЙОВОГО ХОРТИНГУ: РЕКРЕАЦІЯ, ФІЗИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ; ОРГАНІЗАЦІЯ ТА КОНТРОЛЬ ПІД ЧАС ТРЕНУВАНЬ	MEDICAL AND BIOLOGICAL BACKGROUND OF COMBAT HORTING: RECREATION, PHYSICAL REHABILITATION; ORGANIZATION AND CONTROL OF THE TRAINING CLASSES	96
Єрмоєнко Вероніка, Єрмоєнко Едуард <i>Стоматологічне здоров'я дітей та молоді як чинник спортивних успіхів у бойовому хортингу</i>	Yeromenko Veronika, Yeromenko Eduard <i>Dental health of children and youth as a factor of sports success in combat horting</i>	96
Єрмоєнко Едуард <i>Медико-біологічні та морфофункціональні особливості бойового хортингу у процесі виховання фізичної культури та основ здоров'я студентів</i>	Yeromenko Eduard <i>Medico-biological and morphofunctional features of combat horting in the process of educating physical culture and basics of student health</i>	112
Зубалій Ніна, Зубалій Микола, Єрмоєнко Едуард, Єрмоєнко Вероніка <i>Психологічні та соціальні основи виховання особистості у системі бойового хортингу</i>	Zubaliy Nina, Zubaliy Mykola, Yeromenko Eduard, Yeromenko Veronika <i>Psychological and social bases of personality education in the system of combat horting</i>	122
Івашковський Віталій, Єрмоєнко Едуард <i>Психомоторика та психо-фізіологічні особливості підготовки спортсменів бойового хортингу</i>	Ivashkovskiy Vitaliy, Yeromenko Eduard <i>Psychomotor skills and psycho- physiological features of combat horting athletes training</i>	130
РОЗДІЛ 4		
ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ БОЙОВОГО ХОРТИНГУ ТА МЕТОДИ НАВЧАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ, ШКОЛЯРІВ І СТУДЕНТІВ ІЗ ПРЕДМЕТІВ: «ОСНОВИ ЗДОРОВ'Я», «ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА», «ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ» ТА «ЗАХИСТ УКРАЇНИ»	EDUCATIONAL POTENTIAL OF COMBAT HORTING AND EDUCATIONAL METHODS FOR PRE-SCHOOLERS, SCHOOLCHILDREN AND STUDENTS ON THE SUBJECTS: «HEALTH CARE ESSENCIALS», «PHYSICAL CULTURE», «PHYSICAL EDUCATION» AND «DEFENSE OF UKRAINE»	139
Єрмоєнко Едуард, Федорченко Тетяна, Діхтяренко Зоя, Єрмоєнко Вероніка <i>Морально-психологічне супроводження спортсменів бойового хортингу в стресових ситуаціях у процесі змагань</i>	Yeromenko Eduard, Fedorchenko Tetiana, Dikhtiarenko Zoya, Yeromenko Veronika <i>Moral and psychological support of combat horting athletes in stressful situations during competitions</i>	139

**РОЗДІЛ 3.
МЕДИКО-БІОЛОГІЧНІ ОСНОВИ БОЙОВОГО ХОРТИНГУ:
РЕКРЕАЦІЯ, ФІЗИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ;
ОРГАНІЗАЦІЯ ТА КОНТРОЛЬ ПІД ЧАС ТРЕНУВАНЬ**

УДК 614.2:616.31–057.87(043.3)

Єрмоєнко Вероніка

*Національний медичний університет імені О. О. Богомольця,
стоматологічний факультет, м. Київ,*

Єрмоєнко Едуард

Університет ДФС України, м. Ірпінь

**СТОМАТОЛОГІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ ЯК ЧИННИК
СПОРТИВНИХ УСПІХІВ У БОЙОВОМУ ХОРТИНГУ**

***Анотація.** Метою дослідження є визначення та наукове обґрунтування засобів і методів профілактики основних стоматологічних захворювань спортсменів бойового хортингу дитячо-юнацького віку, підвищення ефективності профілактики й лікування карієсу зубів і захворювань пародонту, розробка комплексу організаційно-профілактичних заходів із застосуванням загальнодоступних препаратів та засобів гігієни. Викладено матеріал щодо концепції і підходів до класифікації засобів і методів гігієни порожнини рота, зубів та ясен у спортсменів бойового хортингу. Проведено теоретичний аналіз проблеми формування цінностей здорового життя учнів та застосування оздоровчих технологій для підвищення ефективності виступів спортсменів бойового хортингу на змаганнях. Перевірено ефективність рекомендацій і впровадженої педагогічної системи залучення учнів гуртків бойового хортингу до ведення здорового способу життя через профілактику стоматологічних захворювань. Подано результати дослідження ефективності рекомендованих засобів і методів профілактики стоматологічної захворюваності спортсменів бойового хортингу дитячо-юнацького віку для використання в педагогічній практиці керівників гуртків, вчителів фізичної культури, тренерів-викладачів для підвищення спортивної підготовленості учнів гуртків і спортивних секцій бойового хортингу позашкільних, загальноосвітніх та вищих навчальних закладів, а також учнів дитячо-юнацьких спортивних шкіл.*

***Ключові слова:** стоматологічні захворювання, бойовий хортинг, профілактика, організм людини, гігієна рота, постійні зуби, діти, карієс, юнаки, виховання, спорт, здібності, тренування, педагогічні умови, ціннісне ставлення до здоров'я, лікування.*

Актуальність дослідження. В Україні багато дітей займаються бойовим хортингом. Клуби бойового хортингу відкриваються в усіх областях України, від великих міст до малих сіл і селищ міського типу. Національна федерація бойового хортингу України впроваджує оздоровчі технології й організовує регулярні тренування з групами дітей усіх вікових груп. За здоров'ям дітей, які відвідують гуртки і секції бойового хортингу, слідкують як їхні батьки, так і працівники навчальних закладів, спеціалісти з медицини, психології, фізичної культури і спорту, педагогіки та інших сфер життєдіяльності. Загальне здоров'я дитини обов'язково включає в себе і стоматологічне. Дуже важливо, щоб зуби у дітей були здоровими [9; 11; 12]. Для цього головним методом є профілактика захворювань з усіма її особливостями.

Профілактика стоматологічних захворювань – це попередження виникнення і розвитку захворювань порожнини рота. Впровадження програм профілактики призводить до різкого зниження інтенсивності карієсу зубів і хвороб пародонту, значного зменшення випадків втрати зубів у дитячому віці. Впровадження програм профілактики призводить до різкого зниження інтенсивності карієсу зубів і хвороб пародонту, значного зменшення випадків втрати зубів і зростанню кількості дітей та підлітків з інтактними зубами. Вартість профілактичних методів є набагато нижчою вартості лікування вже виниклих стоматологічних захворювань [10]. Стоматологічна захворюваність у нашій країні досить велика, і слід очікувати подальшого її збільшення, якщо не будуть змінені в сприятливому напрямі умови, що впливають на розвиток захворювань.

Завдання профілактики стоматологічних захворювань:
зменшення інтенсивності і поширеності карієсу зубів;

збільшення кількості осіб, що не мають карієсу;
зниження відсотка осіб, у яких виявлено ознаки ураження тканин пародонту;
зменшення кількості секстантів з кровоточивістю, зубним каменем і патологічними кишнями в ключовій віковій групі дітей, відповідно до індексу потреби в лікуванні хвороб пародонту [3; 4; 6].

Епідеміологічні обстеження дитячого населення України показали незадовільний стан гігієни порожнини рота в дітей усіх вікових груп [13]. Як відомо, погана гігієна порожнини рота є додатковим чинником ризику виникнення високої ураженості карієсом зубів і гінгівітом дитячого населення (Біденко Н. В., Копчак А. В., Маланчук В. О., Яковенко Л. М.). На сьогодні в арсеналі профілактичних засобів, наявних у лікаря стоматолога, існує дефіцит лікувально-профілактичних засобів комплексної дії, які ефективно видаляють зубний наліт і зубну бляшку, одночасно перешкоджаючи її утворенню, чинять ремінералізуючу дію на емаль і протизапальну дію на тканини пародонту, стабілізують отримані позитивні результати [14]. Крім того, досліджень щодо системного вивчення питань профілактики і лікування сполучених карієсу зубів і гінгівіту у дітей, які займаються бойовим хортингом, при ортодонтичному лікуванні нами не виявлено. У зв'язку з викладеним, розробка методів ефективною профілактики основних стоматологічних захворювань у спортсменів бойового хортингу дитячого віку є актуальним завданням дитячої стоматології.

Стоматологія є відносно молодого дисципліною в медицині: як окрема галузь вона сформувалася тільки у 20-х рр. ХХ ст. Її назва походить від двох грецьких коренів „stoma” – рот, отвір і „logos” – вчення, і в буквальному перекладі означає „наука про органи порожнини рота” [4]. У сучасному розумінні стоматологія визначається як область клінічної медицини, яка займається вивченням хвороб зубів, слизової оболонки порожнини рота, щелеп, обличчя та частково шиї, і яка розробляє методи їх діагностики, лікування і профілактики [17]. З розширенням і зміцненням теоретичної бази і накопиченням досвіду з'явилися передумови для злиття лікування зубів і щелепно-лицевої хірургії в єдину дисципліну на основі подібності патологічних процесів і підходів до лікування.

З розвитком стоматології як дисципліни, в ній сформувалися самостійні розділи: терапевтична стоматологія, хірургічна, дитяча та ортопедична [16]. Наукові дослідження у цих напрямках успішно проводить стоматологічний факультет Національного медичного університету імені О. О. Богомольця, який очолює ректор Катерина Миколаївна Амосова. Головою Вченої ради стоматологічного факультету НМУ імені О. О. Богомольця є видатний вчений і дослідник Наталія Василівна Біденко – декан факультету, професор кафедри дитячої терапевтичної стоматології та профілактики стоматологічних захворювань. Великий внесок у розвиток стоматології в Україні внесли Неспрядько В. П., Данилевський М. Ф., Опанасюк Ю. В., Борисенко А. В., Косенко К. М., Павленко О. В., Угрин М. М. та ін.

Організація профілактичних заходів стоматологічного характеру серед спортсменів, які займаються бойовим хортингом, неможлива без попереднього аналізу стану здоров'я органів і тканин ротової порожнини. Загальноприйнято оцінювати стоматологічне здоров'я за критеріями, розробленими Всесвітньою організацією охорони здоров'я і рекомендованими Міністерством охорони здоров'я України та Асоціацією стоматологів України [1], яку на даний час очолює доктор медичних наук Мазур Ірина Петрівна. Аналіз літератури, присвяченої епідеміології основних стоматологічних захворювань, свідчить про те, що в сучасних умовах, внаслідок дії ряду несприятливих соціально-економічних, екологічних та аліментарних факторів, а також техногенних і ятрогенних впливів, спостерігається високий рівень стоматологічної захворюваності серед дитячого населення України [19–28], що, у свою чергу, обумовлює характер і рівень хвороб порожнини рота у спортсменів бойового хортингу дитячо-юнацького віку (Бабурнич С. А., Діхтяренко З. М., Петрочко Ж. В., Шаповалов Б. Б.).

Гарне здоров'я – основна умова для виконання людиною його біологічних і соціальних функцій, фундамент самореалізації особистості [1; 2; 5; 15]. Здоров'я представляє собою досить складне явище, характерні і значущі сторони якого не можна висловити коротко й однозначно. Але своєчасний догляд за порожниною рота, зубами та яснами сприятиме стоматологічному здоров'ю спортсменів, які займаються бойовим хортингом [7, с. 124]. Таким чином, розуміння і усвідомлення цінностей здорового життя, необхідності дотримання правил гігієни, згідно усіх стоматологічних параметрів, грає ключову роль у становленні особистості спортсмена бойового хортингу дитячо-юнацького віку, а формування ставлення до стоматологічного здоров'я та

здорового життя взагалі, як цінності виступає найважливішим компонентом спортивного зростання юного спортсмена [2; 7; 12].

Вихідні передумови. Проведений аналіз науково-методичної літератури щодо профілактики основних стоматологічних захворювань спортсменів бойового хортингу дитячо-юнацького віку дозволяє зробити висновок про те, що найчастіше профілактика захворювань зубів і ясен у юних спортсменів відбувається стихійно. За результатами констатувального експерименту, що проводиться на базі Національної федерації бойового хортингу України (НФБХУ), цілеспрямованої роботи з формування у спортсменів ставлення до необхідності профілактики стоматологічних захворювань як спортивної професійної цінності постійно приділяють увагу 70 % тренерів і спортсменів, 10 % – лише іноді, 20 % – не надають цій проблемі значення. На жаль, інформація про стоматологічну захворюваність спортсменів бойового хортингу України вивчається недостатньо (Карасевич С. А., Кіблицький Р. В., Шевчук В. С.), і це не дозволяє провести чітке планування і організацію надання лікувально-профілактичної допомоги даній категорії населення [3; 13].

Безумовно, в основі розвитку стоматологічних захворювань (карієсу зубів і хвороб пародонту) лежать загальні патогенетичні механізми, серед яких провідну роль відіграє мікробний фактор (Біденко Н. В., Філоненко В. В., Яковенко Л. М.). В останні роки на підставі багаточисельних наукових досліджень виникло уявлення про наявність в порожнині рота фізіологічної мікробної системи, яку можна розглядати як окремий мікробний орган, життєво необхідний макроорганізму, оскільки забезпечує його захист від патогенних бактерій, приймає участь в обміні речовин, підтримує належний рівень нейро-ендокринної регуляції, забезпечує антимутагенний і протираковий захист [8; 9].

Однак роль фізіологічної мікробної системи, як одного з ведучих факторів антимікробного захисту, в патогенезі стоматологічних захворювань вивчена дуже мало, не визначені в належній мірі механізми її регуляції і можливості використання різних засобів, які впливають на цю систему, для профілактики та лікування захворювань порожнини рота, а щодо профілактики стоматологічних захворювань спортсменів бойового хортингу, то дослідження у цьому напрямі тільки починаються [10; 17].

Мета дослідження – визначення, наукове обґрунтування і систематизація засобів і форм лікування карієсу зубів і захворювань пародонту, розробка комплексу організаційно-профілактичних заходів запобігання основним стоматологічним захворюванням у дітей, які займаються бойовим хортингом, із застосуванням загальнодоступних препаратів та засобів гігієни.

Об'єкт дослідження – стоматологічні захворювання і рівень гігієни порожнини рота у дітей, які займаються бойовим хортингом.

Предмет дослідження – профілактика стоматологічних захворювань у спортсменів бойового хортингу дитячого віку.

Наукова новизна одержаних результатів. Вперше визначено основні засади профілактики стоматологічної захворюваності у дітей, які займаються в спортивних секціях національного професійно-прикладного виду спорту України бойового хортингу.

Виклад основного тексту та результатів дослідження. Формування цінностей стоматологічного здоров'я, гігієнічного навчання і виховання, профілактика основних стоматологічних захворювань у дітей, які займаються бойовим хортингом, призводить до свідомої дисциплінованості учнів, необхідної для успішного тренувального процесу [2; 7]. Але якщо профілактика була неефективною, несвоєчасною, нерегулярною, тоді розвивається карієс і необхідно звертатися до лікаря-стоматолога. Досвідчений лікар-стоматолог має гарно знати клінічні аспекти морфології і функції емалі зубів і слизової оболонки порожнини рота, особливості структури зубодесневого з'єднання, причини виникнення карієсу зубів з позицій незбалансованого харчування, в першу чергу надмірного споживання вуглеводів. Він має професійно орієнтуватися і знати структуру зубного нальоту, численні методики виявлення зубних відкладень, імунологічні механізми виникнення захворювань пародонту [14; 18].

Дане дослідження проведено і теоретико-методичні засади профілактики основних стоматологічних захворювань у спортсменів бойового хортингу дитячо-юнацького віку, профілактичні та практичні методики успішно впроваджуються в м. Кам'янському Дніпропетровської області в одній з провідних стоматологічних клінік України – Приватній медичній фірмі «Дента», яка на даний час впроваджує передові сучасні стоматологічні технології, працюючи за адресою: 51900, Дніпропетровська область, м. Кам'янське, просп.

Свободи, 87. Дружній колектив лікарів-стоматологів та інших працівників професіоналів даної сфери, який очолює директор клініки Володимир Усейнович Мустафа Огли, здійснює свою діяльність у галузях охорони здоров'я, медичної практики та стоматологічної практики за видом діяльності 86.23 – Стоматологічна практика.

Професійні стоматологічні послуги отримують люди усіх вікових груп, як діти, так і дорослі. Усі види стоматологічної допомоги в одному місці: всі види лікування стоматологічних захворювань; протезування зубів будь-якої складності, найбільш інноваційні технології; вирівнювання зубів в будь-якому віці, використання найпередовіших систем ортодонції; професійне відбілювання зубів в один прийом, ефект 10 відтінків; дитячий прийом; комплексна система безпеки пацієнта і медперсоналу; застосовувані матеріали, технології та контроль процесів цілком відповідають найсучаснішим вимогам.

Стоматологічна клініка «Дента» неодноразово обслуговувала спортсменів не тільки бойового хортингу, а й інших видів спорту. Це стоматологічна клініка з 30-річним досвідом роботи і професійним підходом до лікування. Її переваги: комплексна стоматологічна реабілітація, де лікарі комплексно підходять до лікування стоматологічних захворювань; передові технології, адже у клініці використовуються останні досягнення в діагностиці та лікуванні стоматологічних захворювань; індивідуальний підхід, при якому лікар завжди складає індивідуальну програму лікування для кожного відвідувача; високий професіоналізм лікарів, які мають великий досвід роботи і володіють усіма передовими технологіями і устаткуванням; протезування зубів будь-якої складності, оскільки є власна зуботехнічна лабораторія, використання найсучасніших матеріалів, гарантія зубних протезів високої якості; безпечне лікування, при забезпеченні якого існують суворі стандарти лікування і діагностики.

Стоматологічні клініки «Дента», розташовані в різних районах міста Кам'янського, пропонують для спортсменів бойового хортингу широкий спектр кваліфікованих стоматологічних послуг високої якості. Кваліфіковані лікарі Ковтюх Алла Анатоліївна, Лазаренко Олена Володимирівна, Малетова Алла Володимирівна, Дяченко Анна Олександрівна завжди готові надати спортсменам консультації, терапевтичне лікування, естетичне відновлення зубного ряду, художню реставрацію зубів, відбілювання, професійний догляд за зубами і порожниною рота.

Перед прийомом пацієнтів у «Денті» завжди дезінфікується кабінет і стерилізуються всі інструменти і наконечники. Для лікування застосовуються тільки дозволені матеріали і препарати. У роботі завжди панує атмосфера довірливого відношення, адже колектив є однією дружньою сім'єю професіоналів. Своє стоматологічне здоров'я «Денті», що працює в м. Кам'янському, за цей час вже довірили понад 20 тисяч пацієнтів, і кожен день команда фірми прагне змінити їхнє життя на краще, забезпечує гарантію на лікування, а також відповідає за довгостроковий результат лікування і дає на нього відповідну гарантію. Саме тому спортсмени і тренери Національної федерації бойового хортингу України, Дніпропетровської обласної федерації бойового хортингу користуються стоматологічними послугами даної клініки, де отримують кваліфіковане обслуговування, надійність якого перевірена інтенсивною спортивною діяльністю федерацій спорту під час змагань як в Україні, так і за кордоном на самому високому міжнародному рівні, беручи участь у чемпіонатах Європи і світу.

Дитячий стоматолог має порекомендувати раціональну гігієну порожнини рота як основний метод первинної профілактики карієсу зубів і захворювань пародонту. Дитячий стоматолог має знати особливості проведення клінічних та лабораторних методів оцінки засобів гігієни порожнини рота у дітей, їх класифікацію, надати рекомендації щодо професійної гігієни порожнини рота, розуміти особливості структурно-динамічних змін емалі зубів на ранній стадії карієсу (вогнищева демінералізація) і методи його лікування [15]. Також дитячий стоматолог має розуміти принципи організації впровадження комплексної системи профілактики стоматологічних захворювань, при цьому велику увагу приділяти методу медико-педагогічного виховання при санітарно-гігієнічному навчанні різних контингентів населення, а особливо дітей.

Найвищим виявом свідомої дисциплінованості спортсмена бойового хортингу є відповідальна поведінка – самостійне з'ясування умотивованості та виконання вимог гігієни й етикету спорту, норм поведінки й принципів загальної життєдіяльності [7, с. 127]. Спортсмен, яких своєчасно проводить заходи щодо особистої профілактики стоматологічних захворювань, береже не тільки своє здоров'я, а ще й дає для цього приклад товаришам по спортивній секції і навіть однокласникам у школі. Це є не тільки медичним аспектом, а ще й виховним [2]. Все більша кількість людей розуміють, що здорові і красиві зуби – це елемент сучасної культури,

символ здоров'я та успіху. Добре відомий той факт, що приємне враження від посмішки створюється у першу чергу за рахунок зовнішнього вигляду, охайності і кольору зубів. Неохайність зубів відштовхує і не дозволяє домогтися бажаного [4; 5; 9; 16].

Захворювання ясен і зубів. Захворювання зубів і ясен відносяться до тих станів, які здатні серйозно погіршити якість життя людини і навіть призвести до небажаних наслідків у вигляді ускладнень стану шлунково-кишкового тракту й інших порушень стану здоров'я. Дізнавшись про ці хвороби більше, учні спортивних секцій бойового хортингу зможуть зрозуміти, як ефективно захиститися від них, а отже, загалом поліпшити тренувальний процес і підвищити спортивні результати.

Гінгівіт. У більшості випадків захворювання ясен – це результат неправильного або нерегулярного догляду за порожниною рота, а також використання невідповідних засобів (зубних щіток, паст або ополіскувачів). Хвороботворні мікроорганізми, постійно присутні в порожнині рота, в процесі своєї життєдіяльності виділяють речовини, які змушують м'який зубний наліт укріплюватися. Фрагменти їжі, що регулярно залишаються на зубах, прискорюють цей процес, сприяючи розмноженню мікробів, і протягом короткого часу наліт перетворюється в камінь. Це утворення викликає опухання і запалення ясен. Рідше причинами такої хвороби, як гінгівіт, стають травми ясен, порушення в роботі імунної та ендокринної систем, прийом деяких медикаментів, що ослаблюють імунітет.

Симптоми. Початковий етап гінгівіту проявляється кровоточивістю ясен. Далеко не завжди цей симптом очевидний: у процесі їжі людина може просто відчувати в роті присмак крові, і лише через якийсь час кров виявляється на щітці при чищенні зубів. Згодом розвивається підвищена чутливість ясен, їх рихлість, неприємний запах із рота [29].

Лікування. Спочатку виявляються причини, що спровокували захворювання ясен. За результатами обстеження призначаються фізіотерапевтичні процедури, курс медикаментозної терапії й інші методи лікування, в залежності від причин хвороби і стану порожнини рота. Обов'язковим етапом залишається усунення інфекційної складової захворювання ясен і зняття запалення.

Пародонтит. Бактерії, що живуть у порожнині рота, і продукти їх життєдіяльності утворюють м'який наліт (зубну бляшку), здатний викликати запальний процес у м'яких тканинах. Це стає початком захворювання ясен. Крім того, до пародонтиту можуть привести: неправильний прикус; неправильно встановлені протези; звичка скреготати зубами; наявність зубного каменю; порушення обміну речовин і роботи імунної системи. Прийом деяких лікарських препаратів – ще один фактор, здатний спровокувати пародонтит.

Симптоми. Один з головних ознак пародонтиту – стан, при якому ясна набрякають, опускаються і оголюють частину шийки зуба. На початковій стадії глибина такого оголення складає близько 4 мм. У міру розвитку захворювання, можуть проявлятися й інші симптоми: поступове руйнування зв'язкового апарату, поглиблення зубоясенних кишень, сильна кровоточивість ясен, хиткість зуба та руйнування кісткових тканин біля кореня.

Лікування. Передбачає видалення над'ясенних і під'ясенних зубних каменів, усунення причини запалення (шляхом заміни протезів або пломб), застосування місцевих і системних лікарських препаратів, фізіотерапевтичні процедури і обов'язкове навчання пацієнта навичкам правильної гігієни порожнини рота, що включає підбір відповідних засобів – зубної пасти і ополіскувача. У важких випадках може знадобитися хірургічне лікування, включаючи імплантацію кісткових тканин.

Зубний камінь. Так само як при інших станах і захворюваннях ясен і зубів, головну роль в утворенні зубного каменю грають мікроорганізми, присутні на слизовій порожнині рота. Їх життєдіяльність призводить до утворення м'якого нальоту, який за певних обставин стає основою для формування зубного каменю. Такими обставинами можуть виступати недостатній або неправильний догляд за зубами, їх занадто щільне розташування, що робить скрутним очищення міжзубного простору, індивідуальні особливості складу слини, системні захворювання, що змінюють рН порожнини рота й інші фактори.

Симптоми. Зубний камінь найчастіше утворюється на задній поверхні нижніх передніх зубів і зовнішній стороні бічних зубів, прилеглих до слизової оболонки щік. Зовні камені можуть являти собою тверду жорстку масу від сірого до темно-коричневого кольору. Вони не видаляються навіть при інтенсивному чищенні зубів абразивними пастами і порошками.

Лікування. Хвороби зубів і ясен нерідко починаються саме з зубного каменю. Його своєчасне і правильне лікування відноситься до заходів профілактики гінгівіту, пародонтиту й інших

стоматологічних захворювань. Зубний камінь можна видалити різними способами. Вибір методу залишається за лікарем і залежить від ситуації. У план лікування обов'язково входить підбір правильних засобів щодо догляду за порожниною рота: щітки, зубної нитки, пасти та ополіскувача, які в сукупності можуть з успіхом попередити рецидив стоматологічного захворювання.

Карієс. Неправильна гігієна порожнини рота – основний і першорядний чинник, що призводить до розвитку карієсу зубів. Бактерії, що присутні на поверхні зубів, у ході своєї життєдіяльності виділяють речовини, які поступово руйнують емаль. Найбільш інтенсивно процес відбувається в перші 20 хвилин після прийому їжі – саме цим обумовлена необхідність чистки зубів після їжі або полоскання порожнини рота спеціальними ополіскувачами.

Симптоми. Початковий етап карієсу зубів протікає безсимптомно, і руйнування зубної емалі можна виявити тільки за допомогою сучасних стоматологічних методів. У міру розвитку захворювання на поверхні емалі з'являються невеликі плями, поступово заглиблюються, стають видимі неозброєним поглядом і вражають тканини, що розташовані під емаллю зубів. Першими симптомами стає підвищена чутливість при прийомі холодної, гарячої, солодкої і кислої їжі. Якщо на цьому етапі нічого не робити, карієс може привести до оголення нерва, що викличе сильні болі.

Лікування. Хоча за своєю специфікою карієс вражає тільки зуби, ясна теж страждають при відсутності лікування. Запущене захворювання може викликати абсцес, і буде потрібно хірургічне втручання з наступним курсом тривалої терапії. Лікування карієсу зубів проводиться шляхом видалення пошкоджених і зруйнованих тканин, і подальшого заповнення каріозної порожнини спеціальними матеріалами, які відновлюють анатомічну цілісність і форму зуба. Крім того, пацієнту рекомендуються зубні пасти і ополіскувачі для рота, які допомагають не допустити повторного ураження.

Пульпіт. Це стоматологічне захворювання найчастіше розвивається як ускладнення карієсу. У тих випадках, коли лікуванню не було приділено належної уваги, або ж при неправильному підході до терапії, тоді запальний процес поширюється на пульпу – глибокі зубні тканини. Другою за поширеністю причиною пульпіту є травма зуба, при якій хвороботворні мікроорганізми проникають у пульпу через пошкодження в зубній емалі. Системні інфекційні процеси теж впливають на розвиток захворювання, так як хвороботворні мікроорганізми здатні проникати в зубні тканини по кровоносному руслу.

Симптоми. Пульпіт проявляється сильним зубним болем, переважно у вечірній і нічний час. Біль посилюється при прийомі гарячої або холодної їжі. У тих випадках, коли в запалених тканинах утворюється гній, біль стихає при вживанні холодних напоїв або блюд, а при прийомі гарячих – загострюється [30]. Також хворобливі відчуття виникають при тиску на уражений зуб. Можливе підвищення температури тіла. При важкому запаленні людина нездатна визначити локалізацію болю, який набуває розлитого характеру і може відчуватися на всій щелепі.

Лікування. Проводиться за допомогою розтину запаленої порожнини, видалення інфікованих і зруйнованих тканин, антисептичної обробки, накладення препаратів, що знижують запалення, пломбування зубного каналу. У ряді випадків стає необхідним видалення нерва, а іноді – видалення зуба повністю. Тактика лікування підбирається у залежності від ступеня ураження, віку пацієнта й інших факторів.

Періодонтит. Запалення періодонта – сполучної тканини, розташованої навколо зубного кореня. Дане стоматологічне захворювання може бути зумовлене великою кількістю причин. Серед них невилікуваний карієс і пульпіт, травми зуба (включаючи хронічне травмування неправильно поставленою пломбою або звичкою затискати в роті тверді предмети), проникнення інфекції через кров із прилеглих структур (гайморових пазух, кісток лицьового відділу черепа), вплив на тканини періодонта токсичних чи сильнодіючих речовин.

Симптоми. Найбільш характерний симптом гострого періодонтиту – „виріс” зуб, який відчувається хворим, як „занадто довгий зуб”, „зуб, що заважає”. При даному стоматологічному захворюванні з'являється ниючий біль, інтенсивність якого досить швидко наростає. Незабаром цей біль перетворюється в пульсуючий, розпираючий, що віддає у вухо, скроню або очі. Підвищується температура тіла, збільшуються лімфатичні вузли під нижньою щелепою. Дотик їжі або навіть рідини до хворого зуба викликає спалах гострого болю. У періодонті утворюється порожнина зі скупченням гною.

Лікування. Полягає у видаленні запалених тканин, розтині кореневих каналів, закладанні в них лікарських засобів з подальшим пломбуванням. Крім того, призначається місцева медикаментозна терапія, спрямована на усунення запального й інфекційного процесів [31–36].

Зубна паста – це складена система, у формуванні якої беруть участь абразивні, зволожуючі, сполучні, піноутворювальні та поверхнево-активні компоненти, консерванти, смакові наповнювачі, вода і лікувально-профілактичні елементи. Співвідношення цих компонентів визначає властивості, призначення, механізм дії та ефективність паст. Зубні пасти поділяються на дві основні групи – гігієнічні та лікувально-профілактичні. Призначенням зубної пасти є очищення поверхонь зубів, ясен, міжзубних проміжків, язика від залишків їжі, зубного нальоту, слизу, видалення зубної бляшки і перешкоджання мікробному обміненню за рахунок безпосереднього хімічного і опосередкованого механічного (за допомогою зубної щітки) впливу.

Основні компоненти зубних паст:

абразивні речовини;

детергенти, раніше використовували мило, зараз лаурилсульфат натрію, лаурилсаркозинат натрію, від цього компонента залежить пінявість зубної пасти і стан поверхні дотичних речовин; розріджувачі (гліцерин, поліетиленгліколь) – від цього компонента залежить еластичність, в'язкість пасти;

сполучні речовини (гідроколлоїди, альгінат натрію, крохмаль, густі соки, декстран, пектин тощо);

різні добавки (екстракти рослин, солі, аромату тощо).

Часто доводиться чути про так звані зубні пасти для всієї родини. Але жодна паста не може підходити всім хоча б тому, що дітям до шести років потрібна спеціальна дитяча паста. Не кажучи вже про те, що у кожного члена сім'ї може бути потреба у різних властивостях зубної пасти. Однак пасти, звані сімейними, існують. Вони містять в якості активного інгредієнта розчинну сіль фтору і мають оптимальні для здорової людини очищаючі властивості, що в цілому забезпечує їх профілактичну ефективність.

Рекомендовані зубні пасти та ополіскувачі

1. Зубна паста «Lacalut фітоформула» містить лактат алюмінію (що має в'язучі властивості і знижує кровоточивість), фториди (протикаріозний ефект), хлоргексидину біглюконат (антибактеріальна дія), алантаїн (протизапальна дія) і тензиди (очищаюча дія), а також біологічно активні речовини шавлії, звіробою, ратанії, мірри, зеленого чаю, м'яти.

2. Зубна паста «Lacalut alpin» відрізняється ефективною очищаючою і мінералізуючою дією завдяки складовим компонентам: сорбітол, кремнію гідроксид, натрію хлорид, кремнію оксид, натрію лаурилсульфат, ароматизатор, пропілен гліколь, гідроксиетилцелюлоза, олафлор, натрію фторид, діоксид титану, хлоргексидину діглюконат, сахарин натрію.

3. Ополіскувач «Lacalut антиплак» володіє антимікробними і антибляшковими властивостями.

Спортивна стоматологія

Основа спортивної стоматології – профілактика травматизму в спорті. Бойовий хортинг є таким видом спорту, в якому засоби спортивної стоматології найбільш застосовувані. Статистика говорить про те, що певна кількість травм у бойовому хортингу відбувається в щелепно-лицевій ділянці: травми зубів, ясен, губ, порожнини рота тощо [37–41]. Більшість цих травм можна було б запобігти або знизити їх наслідки простими методами захисту.

Здавалося б, яке відношення має капа до стоматологічних розробок, адже на думку багатьох, головне завдання стоматологів – лікувати зуби. До недавнього часу, в якійсь мірі – так і було, але останнім часом акценти в стоматології істотно змінилися. Захист зубів від пошкоджень є так само актуальним для багатьох стоматологічних клінік і кабінетів, як і лікування або протезування. Що таке капа, напевно, знають усі.

Капи бойового хортингу – це спеціально виготовлена «накладка» на зуби, невід'ємний елемент екіпірування спортсмена бойового хортингу, який надягають на верхню щелепу, щоб зберегти зуби і губи від пошкоджень під час отримання удару, запобігти виникненню рваних ран у роті. Захисні спортивні капи знижують силу удару в десятки разів, запобігаючи серйозним травмам. Бути в формі і залишатися при цьому неушкодженим дозволяє стоматологічна капа на зуби.

У багатьох країнах капа в порядку речей не тільки серед спортсменів. Існує безліч видів спорту, де необхідною умовою участі в змаганнях або іграх є використання захисної капи. Капи потрібні не тільки професійним спортсменам бойового хортингу, але і всім дорослим і дітям, які займаються контактними видами спорту (хокей, регбі тощо). Крім того, спортивні капи можуть

бути корисні при заняттях спортом, пов'язаним з ризиком виникнення травми в області щелепи (катання на скейтборді, гірському велосипеді або роликах). У цих випадках носіння капи дозволяє знизити ризик травм в області рота і захистити зуби від відколів і переломів.

Радіти тому, яка дитина талановита, яка гарна у неї розтяжка, як вона добре володіє, наприклад, прийомами бойового хортингу, забуваючи при цьому про зуби, не варто. Через низьку інформованість діти і підлітки вкрай рідко застосовують зубні капи під час занять спортом. Зубні капи можуть підвищити бойову міць вашого підростаючого спортсмена. Варто про це подбати і пам'ятати.

Для того, щоб займатися бойовим хортингом довго і успішно, а не завершити кар'єру через різні травми завчасно, потрібно використовувати всі сучасні засоби захисту. В сучасних стоматологічних клініках можна замовити собі якісну капу, зроблену за самими передовими технологіями на основі фірмових матеріалів, яка буде відповідати всім анатомічним особливостям організму людини. Важливо пам'ятати, що пошкоджені зуби не відростуть заново, тому для захисту своєї посмішки – надягайте капу. Наявність досвіду в галузі стоматології, унікально з'єднаного з досвідом роботи зі спортсменами, відмінне устаткування і матеріали дозволяють сучасним клінікам робити кращі професійні індивідуальні захисні капи для зубів.

Президент Київської обласної федерації бойового хортингу Карасевич Сергій Анатолійович рекомендує усім спортсменам бойового хортингу Київщини, які професійно займаються, тільки капи, що виготовлені стоматологами індивідуально в поліклініці [42]. Таким капам довіряють професійні спортсмени, але стоматологічні клініки також працюють і з любителями різних рівнів, з самими провідними тренерами, з дітьми.

Більше десятка років деякі стоматологічні клініки виготовляють для спортсменів бойового хортингу спортивні капи відмінної якості. Багато і спортсменів-початківців клубів бойового хортингу виступають і тренуються в капах, що виготовленні індивідуально під заказ лікарем-стоматологом. Індивідуальне виготовлення капи для зубів має багато переваг перед капами, купленими у звичайному спортивному магазині (стандартна спортивна капа). Тільки індивідуальні капи можуть забезпечити спортсмену бойового хортингу максимально можливий захист від хворобливих травм обличчя і зубів. За деякими даними, використання капи знижує відсоток виникнення травми в 60 разів. Така капа виготовляється за індивідуальним зліпком і точно підганяється під прикус, вона повністю повторює рельєф зубів і щелеп.

Спортивні захисні капи прекрасно працюють не тільки в національному професійно-прикладному виді спорту України бойовому хортингу, а й у різних видах бойових мистецтв, хокею та інших видах спорту, де необхідність захисту очевидна. Застосування спеціалізованих індивідуальних кап для бойового хортингу страхує від щелепно-лицьового травматизму і в інших відомих видах спорту, таких як баскетбол, скейтбординг, мотокрос, різні види велоспорту, екстремальні види спорту, трюкові види спорту тощо.

Стоматологи можуть робити капи для дітей, які займаються бойовим хортингом, зі змінним прикусом, можуть робити капи для дорослих спортсменів бойового хортингу із щелепними деформаціями і з неправильним прикусом, а також можуть робити відмінні спортивні капи для спортсменів з будь-якими видами брекетів. Стоматолог може навіть виготовити капи, які не тільки здатні захистити від травм, але і посилити спортивні якості – нейром'язові капи. Все, що є нового і сучасного в світі в області виробництва професійних, індивідуальних спортивних захисних кап для зубів – усе це застосовується в бойовому хортингу. Зробивши капу у стоматолога, спортсмен може бути впевнений у тому, що в нього найкращий елемент екіпіровки. Наявність своїх дизайнерів дає деяким стоматологічним клінікам можливість реалізувати будь-які побажання спортсмена-замовника (колір, прапори, логотипи, таємні знаки, написи тощо).

Індивідуальні капи для спортсменів бойового хортингу виконують на оцінку відмінно всі стандартні функції:

- захищають зуби від вибивання, розколів, відколів;
- захищають щелепи від переломів, тріщин;
- захищають ясна від розтинів;
- захищають губи від розтинів.

Індивідуальні капи для зубів також захищають спортсменів бойового хортингу під час проведення сутичок від:

- струсів головного мозку;
- травм скроневих суглобів.

Дитячі захисні капи для зубів

Батьки юних спортсменів бойового хортингу, якщо ви читаєте ці рядки, будьте уважні. Навіть найдорожчі капи, за вартістю ніщо, в порівнянні з ліквідацією наслідків страшних спортивних травм зубів. Наслідки дитячих травм можуть усуватися багато років, і навіть у дорослому житті дають про себе знати. Ліквідація травм зубів, отриманих під час змагань з бойового хортингу, часом може вимагати величезних фінансових витрат і сил. Вартість найдорожчої капи не можна порівняти з ціною ліквідації наслідків травми. У спортивних секціях з бойового хортингу заняття без захисної капи не дозволяються.

Придбання спортивної капи для занять бойовим хортингом

Застосування капи для зубів під час занять бойовим хортингом здатне запобігти наслідкам травм. Правильно виготовлена капа ефективно виконує свої захисні функції: щільно облягає зуби і ясна, не рухається в роті, не перешкоджає диханню, не заважає говорити або кричати. У спеціалізованих стоматологічних клініках спортивні капи виготовляються з матеріалів німецького виробництва, які надають необмежені можливості дизайну та, що ще більш важливо, ефективності майбутнього захисту. Існують різні види захисних спортивних кап для занять бойовим хортингом. Подивіться фотографії спортивних захисних кап, виготовлених у клініках м. Києва для пацієнтів різного віку, для різного ступеня захисту спортсменів бойового хортингу і для інших різних видів спорту. Ці індивідуальні капи в своєму роді – твори стоматологічного мистецтва, так як всі зубні капи виготовляються в індивідуальному порядку, інакше захисні функції капи будуть незадовільними. Професійні стоматологічні клініки, які є партнерами Національної федерації бойового хортингу України, пропонують різні види багат шарових спортивних кап, що розрізняються за кількістю шарів і їх щільністю [43]. Вартість капи різниться у залежності від рівня захисту та дизайну. У цих клініках виготовляють різні спортивні капи, але частіше за все клієнтів клінік цікавить капа для бойового хортингу, а також капа для боксу, кікбоксингу, водного поло і хокею.

На закінчення хочеться додати, що фахівці з кап деяких центрів, стоматологи і зубні техніки самі займаються бойовим хортингом як любителі. Це дає їм можливість краще розуміти запити і завдання спортсменів бойового хортингу. Капи для бойового хортингу перевіряють самі.

Актуальність профілактики стоматологічних захворювань спортсменів бойового хортингу дитячого віку

Актуальність профілактики стоматологічних захворювань у спортсменів бойового хортингу усіх вікових груп на індивідуальному рівні обґрунтовується не тільки високою поширеністю і інтенсивністю каріозної хвороби серед дорослого та особливо похилого населення, людей, які займаються бойовим хортингом тільки для оздоровлення і підтримки форми, але також фактичною відсутністю індивідуальної профілактики в умовах прийому пацієнтів за зверненнями, а також структурою зверненнями, в якій переважають біль і ускладнення карієсу, і дуже мало випадків звернень для профілактичного огляду стоматологом – 15 % від усіх звернень.

Головною складовою проблеми фактичної відсутності індивідуальної профілактики у спортсменів бойового хортингу на стоматологічному прийомі є попит пацієнта. Як відомо, попит народжує пропозицію. Однак не менш важливі нові методи і технології, професійна компетенція стоматолога (з питань профілактики) і обладнання клініки. Великий вплив на можливість практичної реалізації індивідуальної профілактики у спортсменів бойового хортингу в державних лікувально-профілактичних стоматологічних закладах мають також різного роду нормативи і фінансове забезпечення, як правило, дефіцитне. Ці взаємозв'язки – „попит” і „пропозиція”.

Якщо в системі стоматологічної допомоги спортсменам бойового хортингу є всі складові технології (бюджет та інші) для реалізації систематичної профілактики карієсу зубів, тоді на перше місце за важливістю серед проблем виступає компетенція стоматолога, тобто його знання. І краще, якщо це буде спортивний стоматолог. Не секрет, що застарілі програми підготовки та удосконалення лікарів-стоматологів не містять ряд предметів, що орієнтують лікаря на профілактику, самооцінку якості послуг і задоволення потреб суспільства, а особливо це стосується спортивної діяльності. Стоматолог у своїй повсякденній роботі вважає, що слід дотримуватися загальноприйнятих методів діагностики і профілактики, і практично не аналізує, наскільки це прийнятно для конкретного індивідуума – пацієнта. І тим більше, якщо пацієнтом є спортсмен з такого виду спорту як бойовий хортинг.

Вже при першому знайомстві лікаря стоматолога з пацієнтом необхідно враховувати його вік, так як у різних вікових групах людей є певні особливості ураженості зубів карієсом. Так, у дітей карієсом переважно уражаються жувальні поверхні молярів. Отже, при огляді, діагностиці стану зубів і призначенні засобів профілактики карієсу необхідно в першу чергу звертати увагу на проблемні ділянки зубо-щелепної системи. У підлітків частіше уражаються дистальні поверхні других премолярів і медіальні поверхні других молярів; у дорослих зонами ризику є поверхні коренів зубів у важкодоступних місцях.

Основними складовими комплексу діагностики профілактичних заходів на індивідуальному рівні є:

- визначення стоматологічного статусу пацієнта;
- визначення активності карієсу;
- визначення факторів ризику;
- проведення профілактичних процедур.

Крім того, важливою складовою цього комплексу повинен бути моніторинг, за допомогою якого можливо визначити ефективність реалізації зазначених заходів.

Визначення активності карієсу у спортсмена бойового хортингу

Визначення активності карієсу у спортсмена, який займається бойовим хортингом, здійснюється лікарем стоматологом шляхом стоматологічного огляду. Важливою особливістю огляду є виявлення каріозних плям, визначення їх кількості та локалізації. Методом опитування пацієнта потрібно визначити швидкість утворення каріозних плям і порожнин за останні кілька років. Далі, після заповнення зубної формули, необхідно обчислити КПУ зубів пацієнта і приріст карієсу протягом року. Якщо не вдається визначити швидкість утворення нових каріозних поразок методом опитування, то для остаточної оцінки активності карієсу необхідні повторні огляди 1–2 рази на рік. Для помірної активності карієсу характерний приріст КПУ менше 1 зуба в рік; при прирості КПУ 1, 2 і більше зубів на рік активність карієсу вважається високою.

Фактори ризику стоматологічної захворюваності спортсменів бойового хортингу

Фактори ризику – біологічні чинники, виявлені в тривалих дослідженнях, які, якщо є, безпосередньо збільшують можливість виникнення хвороби, а якщо відсутні або усунені, знижують можливість стоматологічної хвороби [44–47]. Найбільш явні фактори ризику, наприклад, мікробний зубний наліт, виявляються при огляді пацієнта протягом декількох хвилин. Для визначення відносних або опосередкованих факторів ризику, пов'язаних зі способом життя людини (поведінкою) і навколишнім середовищем, потрібен тривалий час. Найбільш важливими біологічними факторами ризику, або детермінантами каріозної хвороби є:

- швидкість секреції слини;
- рівень гігієни рота;
- деякі аспекти дієти;
- кількість фторидів, що надходять в організм.

Біологічні фактори ризику виявляються системним підходом. Це означає, що необхідно уважно подивитися на пацієнта, вислухати його, поставити питання і знову послухати і таким чином зібрати докази передбачуваних факторів ризику. Дуже важливо скласти список факторів ризику для конкретного індивідуума. Рекомендується почати виявлення факторів ризику з опитування пацієнта на тему загальних хвороб і ліків, що приймаються. Багато ліків можуть знижувати швидкість секреції слини. Гіпосалівація або ксеростомія є одним із симптомів синдрому Шегрена або променевої хвороби при опроміненні голови і шиї. Для виявлення гіпосалівації недостатньо тільки вислухати скарги пацієнта. Пацієнт може не помічати або не надавати значення симптомам сухості рота, проте цей фактор є надзвичайно важливим для визначення можливого ризику виникнення карієсу. Важливий огляд слизової рота пацієнта. При сухості рота зубо-лікарське дзеркало прилипає до слизової. У випадках сумнівів у правильності визначення діагнозу необхідно також визначити швидкість секреції слини у пацієнта і тільки після цього можна виключити або підтвердити наявність гіпосалівації.

Непрямим доказом гіпосалівації може бути ураженість карієсом нижніх різців і щічних поверхонь верхніх зубів, тобто місць, де зазвичай зуби більш стійкі до карієсу з рясним омиванням їх секретом слинних залоз із проток, розташованих у цих областях. Зібравши анамнез про прийняті ліки, необхідно переконатися, що жодна з них не порушує швидкість секреції слини. При наявності пломбованих зубів необхідно виявити, як часто змінюються пломби. Чим частіше випадають пломби, тим більший ризик виникнення карієсу, і навпаки. Більш частому випаданню пломб сприяє гіпосалівація і незадовільна гігієна рота.

Оцінюючи рівень гігієни рота пацієнта, поряд з обов'язковим визначенням індексу гігієни (одного або декількох з числа визнаних у міжнародному медичному співтоваристві), необхідно розпитати, як часто пацієнт чистить зуби, які зубні щітки і пасти використовує, чи застосовує міжзубні нитки (флоси) і йоржики, а також слід дізнатися про те, як ретельно полоще рот після чищення зубів. Важливо переконатися, яку саме зубну пасту використовує пацієнт: з фтором або без фтору. Алгоритм виявлення цих біологічних факторів ризику допоможе сформувати чіткий перелік засобів і дій щодо профілактики стоматологічних захворювань у дітей, які займаються національним професійно-прикладним видом спорту України бойовим хортингом.

У ряді випадків при виявленні біологічних факторів ризику виникнення карієсу зубів, особливо у молодих людей, потрібні лабораторні та / або електронні методи додаткової діагностики. Однак при їх використанні необхідно враховувати не тільки вартість обладнання (дорого) і тимчасові за витрати (багато часу), але і їх надійність у постановці діагнозу. Зваживши «за» і «проти», стоматолог приймає рішення, яке також потрібно узгодити з пацієнтом. Практика показує, що найнадійнішими методами визначення біологічних факторів ризику є клінічні – визначення інтенсивності карієсу.

Визначаючи біологічні фактори ризику, стоматолог одночасно намічає свою тактику в усуненні або зменшенні дії кожного конкретного фактора і оцінює бажання, згоду і можливості пацієнта. Нерідко бажання і можливості пацієнта докорінно можуть вплинути на плановану тактику лікаря і фактори ризику не можуть бути усунені.

Висновки. Узагальнення результатів дослідження дає можливість зробити такі висновки:

1. Теоретичний аналіз наукової літератури та практичний досвід з проблеми застосування ефективних засобів профілактики основних стоматологічних захворювань спортсменів бойового хортингу дитячо-юнацького віку доводить, що дана проблема є актуальною, адже вона забезпечує подолання негативних тенденцій серед учнів гуртків та секцій бойового хортингу, пов'язаних з підвищеним рівнем небезпеки тримання ушкоджень порожнини рота, зубів, ясен при проведенні спортивних сутичок, і можливим розвитком негативної мікрофлори в порожнині рота, що вказує на можливе підвищення захворюваності учасників змагань з бойового хортингу.

2. Визначено основні загальнотеоретичні засади профілактики основних стоматологічних захворювань спортсменів бойового хортингу дитячо-юнацького віку як ефективної складової частини навчально-виховного і тренувального процесу, спрямованої на задоволення запитів, інтересів юних спортсменів бойового хортингу через застосування правил гігієни у спортивних секціях і гуртках.

3. Рекомендовано учням спортивних секцій і гуртків найбільш ефективні засоби і методи профілактики основних стоматологічних захворювань спортсменів бойового хортингу дитячо-юнацького віку. Враховуючи те, що інтенсивність основних стоматологічних захворювань серед населення України досить висока, велике значення має тут знання і проведення профілактичних заходів. У стоматологічній освіті, крім лікарів-стоматологів, повинні брати участь психологи, педагоги та інші спеціалісти з навчання. Доцільно починати мотивацію з педагогів та медичних працівників дитячих установ. Після цього треба організувати зустрічі з батьками дітей, які займаються бойовим хортингом, пояснювати їм можливість і важливість запобігання захворюванням зубів і ясен, розповідати основи та методики щодо правил та особливостей чищення зубів у дитячому віці. Важливим етапом є мотивація дітей. Заняття з дітьми мають бути цікавими та суворо диференційованими залежно від віку: якщо із малими дітьми краще проводити заняття у вигляді гри, то зі старшими розмовляти треба так, як із дорослими.

Отже, з викладеного вище слідує, що для поліпшення стоматологічного здоров'я на рівні широкої популяризації, необхідні зусилля як фахівців бойового хортингу та стоматології, так і суспільства загалом. В спортивних клубах і секціях бойового хортингу повинна сформуватися думка, що турбуватися про здоров'я ротової порожнини необхідно так само, як і про красоту своєї зовнішності.

Таким чином, результати дослідження дають підстави стверджувати, що засоби і методи профілактики основних стоматологічних захворювань спортсменів бойового хортингу дитячого віку мають високі потенційні можливості як засіб формування цінностей здорового життя та гігієни, розроблені рекомендації щодо профілактики стоматологічних захворювань виявились ефективними, а це дозволяє говорити про досягнення поставленої мети і розв'язання основних завдань дослідження.

Перспективи подальшого дослідження. Подальша науково-дослідницька робота над впровадженням засобів і методів профілактики основних стоматологічних захворювань

спортсменів бойового хортингу дитячо-юнацького віку буде конкретизована у результатах дослідження та представлена у вигляді розмежування рекомендованих методів за віковими групами учнів гуртків бойового хортингу шкільного віку, а саме: молодшого шкільного віку 1–4 класи; середнього та старшого шкільного віку 5–9 і 10–11 класи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амосова К. М. Невідкладна медична допомога: навчальний посібник / К. М. Амосова, Б. Г. Безродний, О. А. Бур'янов, Б. М. Венцьковський; за ред. Ф. С. Глумчера, В. Ф. Москаленка. – К. : Медицина, 2006. – 632 с.
2. Біденко Н. В. Ранній карієс у дітей: стан проблеми в Україні та у світі / Н. В. Біденко // Современная стоматология. – 2007. – № 1. – С. 66 – 72.
3. Бойко В. Ф. Бойовий хортинг та психологічні особливості підготовки спортсменів / В. Ф. Бойко, З. М. Діхтяренко, Е. А. Єрьоменко // Теорія і методика хортингу: зб. наук. праць / [ред. рада: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2017. – Вип. 8. – С. 46–55.
4. Бойко В. Розвиток силових якостей у студентів-хортингістів / В. Бойко, І. Малинський, Е. Єрьоменко, З. Діхтяренко // Теорія і методика хортингу: зб. наук. праць / [ред. рада: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2017. – Вип. 7. – С. 104–112.
5. Ерєменко Э. А. Воспитание настойчивости у детей 6–7 лет в процессе занятий хортингом / Э. А. Ерєменко // *Сибирский педагогический журнал : научное периодическое издание*. Новосибирск, 2013. № 6. С. 209–213.
6. Єрьоменко В. Е. Профілактика основних стоматологічних захворювань у хортингістів дитячо-юнацького віку / В. Єрьоменко // Теорія і методика хортингу : зб. наук. праць / [ред. кол.: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2017. – Вип. 7. – С. 38–47.
7. Єрьоменко Е. А. Виховання наполегливості у школярів 6-7 років у процесі занять хортингом : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Едуард Анатолійович Єрьоменко. – К., 2016. – 19 с.
8. Єрьоменко Е. А. Виховання наполегливості у школярів 6–7 років у процесі занять хортингом : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Едуард Анатолійович Єрьоменко. – К., 2016. – 222 с.
9. Єрьоменко Е. А. Виховний потенціал та філософська основа бойового хортингу / Е. А. Єрьоменко // Теорія і методика хортингу: зб. наук. праць / [ред. рада: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2017. – Вип. 8. – С. 147–157.
10. Єрьоменко Е. А. Військово-патріотична програма і прикладний хортинг / Е. А. Єрьоменко // Теорія і методика хортингу : зб. наук. праць / [ред. кол. Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2014. – Вип. 1. – С. 10–19.
11. Єрьоменко Е. А. Вплив здоров'я на біомеханічні показники серця спортсменів вищої кваліфікації за результатами даних ехокардіографії / Е. Єрьоменко, В. Чибісов, О. Говоруха, Ю. Рейдерман // Теорія і методика хортингу : зб. наук. праць / [ред. кол. Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2015. – Вип. 4. – С. 92–103.
12. Єрьоменко Е. А. Декларація хортингу у світі / Е. А. Єрьоменко // Колегія Мін-ва України у спр. сім, мол. та сп. : Київ, 2008. 12 с.
13. Єрьоменко Е. А. Засади формування цінностей здорового життя учнівської та студентської молоді засобами хортингу / Е. А. Єрьоменко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : зб. наук. праць. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. – Вип. 10 (80) 16. – С. 38–44.
14. Єрьоменко Е. А. Засоби формування міжособистісної злагоди у вихованців 5–6 років у процесі занять хортингом / Е. А. Єрьоменко, О. А. Остряньська // *Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : зб. наук. праць*. К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. Вип. 14 (41) 13. С. 54–61.
15. Єрьоменко Е. А. Медико-біологічні та морфофункціональні особливості бойового хортингу у процесі виховання фізичної культури та основ здоров'я студентів / Е. А. Єрьоменко // Теорія і методика хортингу: зб. наук. праць / [ред. рада: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2017. – Вип. 8. – С. 112–121.
16. Єрьоменко Е. А. Міжнародні правила змагань з хортингу / Е. А. Єрьоменко. Київ : МГО «Міжнародна Федерація Хортингу», 2009. 85 с.
17. Єрьоменко Е. А. Навчальна програма гурткової (секційної) роботи «хортинг» для учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів / Е. А. Єрьоменко. – К. : Паливода А. В., 2012. – 268 с.
18. Єрьоменко Е. А. Навчальна програма з фізичної культури для загальноосвітніх навчальних закладів. 5–9, 10–11 класи. Варіативний модуль «Хортинг» : навчальне видання / Е. А. Єрьоменко. – К. : Ін-т інновац. технологій і змісту освіти, 2011. – 31 с.
19. Єрьоменко Е. А. Навчальна програма з хортингу для позашкільних навчальних закладів / Е. А. Єрьоменко. К. : ІТЗО Мін-ва освіти і науки, молоді та спорту України, 2012. 78 с.
20. Єрьоменко Е. А. Навчальна програма позакласних занять (секції, гуртка) з хортингу для учнів 1–4 класів загальноосвітніх навчальних закладів / Е. А. Єрьоменко // Мін-во України у справах сім'ї молоді та спорту, Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти, [та ін.]. – К. : ДНУ «ІТЗО» Мін-ва освіти і науки України, 2014. – 63 с.
21. Єрьоменко Е. А. Навчальна програма позакласних занять (секції, гуртка) з хортингу для учнів 5–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів / Е. А. Єрьоменко // Мін-во освіти і науки України, Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти, [та ін.]. – К. : ДНУ «ІТЗО» Мін-ва освіти і науки України, 2014. – 79 с.
22. Єрьоменко Е. А. Навчальна програма позакласних занять (секції, гуртка) з хортингу для 10–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів / Е. А. Єрьоменко // Мін-во освіти і науки України, Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти, [та ін.]. – К. : ДНУ «ІТЗО» Мін-ва освіти і науки України, 2014. – 54 с.

23. Єрмоєнко Е. А. Національна дитячо-юнацька військово-спортивна гра «Хортинг-Патріот» як форма національно-патріотичного та фізичного виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів України. *Теорія і методика хортингу* : зб. наук. праць / [ред. кол. Бех І. Д. (голова) та ін.]. К. : Паливода А. В., 2015. Вип. 4. С. 163–185.

24. Єрмоєнко Е. А. Перспективність і наступність у реалізації змісту з основ здорового способу життя старших дошкільників та молодших школярів (на прикладі програми «Хортинг для здоров'я, наполегливості, злагоди дитини») / Е. А. Єрмоєнко, О. А. Остряньська // *Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)* : зб. наук. праць. К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. Вип. 13 (40). С. 88–98.

25. Єрмоєнко Е. А. Практичний матеріал програми хортингу для виховання наполегливості у дітей 6–7 років. *Актуальні проблеми фізичної культури та спорту (IV науковий напрям: проблеми здоров'я різних верств населення)* : зб. наук. праць ДНДІФКіС. К. 2013. № 28 (3) – С. 69–74.

26. Єрмоєнко Е. А. Принципи виконання й методика вивчення базових технічних елементів хортингу: методичний посібник. – К. : Паливода А. В., 2009. 87 с.

27. Єрмоєнко Е. А. Система фізичного виховання спортсменів бойового хортингу / Е. А. Єрмоєнко // *Теорія і методика хортингу*: зб. наук. праць / [ред. рада: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2017. – Вип. 8. – С. 187–205.

28. Єрмоєнко Е. А. Теорія і методика хортингу : метод. посіб. / Е. А. Єрмоєнко. – К. : Паливода А. В., 2014. 450 с.

29. Єрмоєнко Е. А. Тренування в хортингу: навчально-методичний посібник. – К. : Паливода А. В., 2009. 227 с.

30. Єрмоєнко Е. А. Формування цінностей здорового життя учнівської молоді засобами хортингу : метод. посіб. / Е. А. Єрмоєнко. К. : Паливода А. В., 2017. 440 с.

31. Єрмоєнко Е. А. Формування цінностей здорового життя учнівської та студентської молоді на заняттях хортингом у навчальних закладах / Е. А. Єрмоєнко // *Теорія і методика хортингу* : зб. наук. праць / [ред. кол. Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2016. – Вип. 6. – С. 115–123.

32. Єрмоєнко Е. А. Хортинг. Навчальна програма для дитячо-юнацьких спортивних шкіл / Е. А. Єрмоєнко. – К. : Паливода А. В., 2010. – 108 с.

33. Єрмоєнко Е. А. Хортинг. Робоча програма та методичні плани навчально-тренувальної роботи для громадських організацій фізкультурно-спортивного спрямування та спортивних клубів, груп різних форм власності / Е. А. Єрмоєнко ; Мін-во України у справах сім'ї молоді та спорту, Українська федерація хортингу. – К. : ВГО «Українська Федерація Хортингу», 2011. – 40 с.

34. Єрмоєнко Е. А. Хортинг : навчальна програма гурткової (секційної) роботи для учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів / Єрмоєнко Едуард Анатолійович. - Київ : Паливода А. В., 2012. - 268 с.

35. Єрмоєнко Е. А. Хортинг – національний вид спорту України: метод. посіб. / Е. А. Єрмоєнко. – К. : Паливода А. В., 2014. – 1064 с.

36. Єрмоєнко Е. А. Хортинг як засіб виховання наполегливості в школярів 6–7 років / Е. А. Єрмоєнко // *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 15. “Науково-педагогічні проблеми фізичної культури /фізична культура і спорт”*36. *Наукових праць / За ред. Г. М. Арзютова. - К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. - Випуск 3К(44)14 – С. 238-242.*

37. Зубалій Н. П. Психологічні та соціальні основи виховання особистості у системі бойового хортингу / Н. П. Зубалій, М. Д. Зубалій, Е. А. Єрмоєнко, В. Е. Єрмоєнко // *Теорія і методика хортингу*: зб. наук. праць / [ред. рада: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2017. – Вип. 8. – С. 122–129.

38. Неспрядько В. П. Ортопедична стоматологія / В. П. Неспрядько, З. Е. Жегулович, В. В. Ботвинко та ін. / Підручник. За редакцією проф. В. П. Неспрядька, доц. З. Е. Жегулович. – Житомир: Полісся, 2015. – 260 с.

39. Оржеховська В. М. Концепція національної філософії виховання дітей та молоді в Україні на засадах хортингу (проект) / В. М. Оржеховська, Т. Є. Федорченко, Е. А. Єрмоєнко, З. М. Діхтяренко, О. В. Мельник // *Теорія і методика хортингу* : зб. наук. праць / [ред. кол. Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2016. – Вип. 5. – С. 17–34.

40. Остапенко О. І. Бойовий хортинг як засіб формування в школярів фізичних здібностей як основи тверезого способу життя в майбутній життєдіяльності / О. І. Остапенко, М. Д. Зубалій, Е. А. Єрмоєнко, М. В. Тимчик // *Теорія і методика хортингу*: зб. наук. праць / [ред. рада: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2017. – Вип. 8. – С. 166–172.

41. Петрович Ж. В. Бойовий хортинг як засіб виховання патріотизму у школярів і студентів / Ж. В. Петрович, Е. А. Єрмоєнко // *Теорія і методика хортингу*: зб. наук. праць / [ред. рада: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2017. – Вип. 8. – С. 34–45.

42. Петрович Ж. В., Єрмоєнко Е. А. Хортинг – школа сили і честі юного українця : метод. посіб. / К. : Паливода А. В., 2016. – 544 с.

43. Присяжнюк С. І. Бойовий хортинг та проблема активного відпочинку спортсменів у різні вікові періоди / С. І. Присяжнюк, Е. А. Єрмоєнко // *Теорія і методика хортингу*: зб. наук. праць / [ред. рада: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2017. – Вип. 8. – С. 206–218.

44. Сичов С. О. Бойовий хортинг та особливості оптимізації управління атлетичним тренуванням у процесі спортивної діяльності / С. О. Сичов, Е. А. Єрмоєнко // *Теорія і методика хортингу*: зб. наук. праць / [ред. рада: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2017. – Вип. 8. – С. 219–225.

45. Стоматологічні захворювання: терапевтична стоматологія: підручник (ВНЗ І—ІІІ р. а.) / А. В. Борисенко, М. Ю. Антоненко, Л. В. Линовицька та ін.; за ред. А. В. Борисенка – К.: ВСВ „Медицина”, 2017. – 664 с.

46. Тимчик М. В., Єрмоєнко Е. А. Хортинг як засіб виховання наполегливості в молодших школярів

/ Фізичне виховання в рідній школі. – 2014. – № 1. – К. : Педагогічна преса. – С. 38–41.

47. Федорченко Т. Є. Бойовий хортинг як засіб національно-патріотичного виховання і фізичної підготовки школярів, студентської та курсантської молоді / Т. Є. Федорченко, Е. А. Єрмоєнко, З. М. Діхтяренко, В. Е. Єрмоєнко // Теорія і методика хортингу: зб. наук. праць / [ред. рада: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2017. – Вип. 8. – С. 80–87.

REFERENCES

1. Amosova K. M., Bezrodnyi B. G., Buryanov O. A., Ventskovsky V. M. (2006). Невідкладна медична допомога [Emergency medical care]. In Glumcher F. S., Moskalenko V. F. *Navchalnyi posibnyk*. Kyiv: Medycyna.

2. Bidenko N. V. (2007). Rannyi karies u ditey: stan problemy v Ukraini ta u sviti [Early caries in children: the state of the problem in Ukraine and in the world]. *Sovremennaya stomatologia [Modern dentistry]*, 1, 66–72.

3. Boyko, V. F., Dikhtiarenko, Z. M., Yeromenko, E. A. (2017). *Boyovi khortynh ta psykholoichni osoblyvosti pidgotovky sportsmeniv* [Combat horting and psychological features of training athletes]. In Bekh, I. D. al. (Eds.). *Teoriya i metodyka khortynhu: Issue 8* (pp. 46–55). Kyiv: Palyvoda A. V.

4. Boyko, V., Malynskyi, I., Yeromenko, E., & Dikhtiarenko, Z. (2017). Development of power qualities in students-hortingists. In Bekh, I. D. al. (Eds.). *Teoriya i metodyka horynhu: Issue 7* (pp. 104–112). Kyiv: Palyvoda A. V.

5. Yeromenko, E. A. (2013). *Vospitanie nastoychivosti u detei 6–7 let v protsesse zaniaty khortynhom* [Education of persistence in children of 6–7 years in the process of horting] *Siberian Pedagogical Journal: scientific periodical*. Novosibirsk. № 6. P. 209–213.

6. Yeromenko, V. E. (2017). *Profilaktyka osnovnykh stomatologichnykh zakhvoryuvan u khortynnistiv dytjachouynatskogo viku* [Preventive care of major dental diseases among young and adolescent Horting athletes]. In Bekh, I. D. al. (Eds.). *Teoriya i metodyka horynhu: Issue 7* (pp. 38–47). Kyiv: Palyvoda A. V.

7. Yeromenko, E. A. (2016). Education of persistence in 6–7-year-old schoolchildren during horting training: PhD abstract dissertation. Kyiv: Palyvoda A. V. 19 p.

8. Yeromenko, E. A. (2016). Education of persistence in 6–7-year-old schoolchildren during horting training: PhD dissertation. Kyiv: Palyvoda A. V. 222 p.

9. Yeromenko, E. A. (2017). *Vykhovnyi potentsial ta filosofska osnova boyovogo khortynhu* [Educational potential and philosophical basis of combat horting]. In Bekh, I. D. al. (Eds.). *Teoriya i metodyka khortynhu: Issue 8* (pp. 147–157). Kyiv: Palyvoda A. V.

10. Yeromenko, E. A. (2014). *Viyskovo-patriotychna programa i prykladnyi khortynh* [Military-patriotic program and applied horting] In Bekh, I. D. al. (Eds.). *Teoriya i metodyka horynhu*. – Issue. 1. (pp. 10–19). Kyiv: Palyvoda A. V.

11. Yeromenko, E., Chybisov, V., Hovorukha, O., Reiderman, Y. (2015). *Vplyv zdorovya na biomekhanichni pokaznyky sertsia sportmmeniv vyschoi kvalifikatsii za rezul'tatamy danykh ekhokardiografii* [The impact of health on the biomechanical parameters of the heart of highly qualified athletes according to the results of echocardiography] In Bekh, I. D. al. (Eds.). *Teoriya i metodyka horynhu*. – Issue. 4. (pp. 92–103). Kyiv: Palyvoda A. V.

12. Yeromenko, E. A. (2008). Declaration of horting in the world / Board of the Ministry of Ukraine in matters of family, youth and sports : Kyiv. 12 p.

13. Yeromenko, E. A. (2016). *Zasady formuvannya tsinnosti zdorovogo zhyttya uchnivskoi ta studentskoi molodi zasobamy khortynhu* [Principles of forming the values of a healthy life of pupils and students by means of horting] *Scientific journal of the National Pedagogical Dragomanov University*. Seris No 15. Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sports): Sb. scientific works. – K.: Publishing house of National Pedagogical Dragomanov University. – Issue. 10 (80) 16. – P. 38–44.

14. Yeromenko, E. A., Ostrianska, O. A. (2013). *Zasoby formuvannya mizhosobystisnoi zlagody u vykhovantsiv 5–6 rokiv u protsesi zanyat khortynhom* [Means of forming interpersonal harmony in pupils 5-6 years old in the process of horting]. *Scientific journal of the National Pedagogical Dragomanov University*. Seris No 15. Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sports): Sb. scientific works. – K.: Publishing house of National Pedagogical Dragomanov University. – Issue. 14 (41) 13. – P. 54–61.

15. Yeromenko, E. A. (2017). *Medyko-biologichni ta morfofunktsionalni osoblyvosti boyovogo khortynhu u protsesi vykhovannya fizychnoi kultury ta osnov zdorovia studentiv* [Medico-biological and morphofunctional features of combat horting in the process of educating physical culture and basics of student health]. In Bekh, I. D. al. (Eds.). *Teoriya i metodyka khortynhu: Issue 8* (pp. 112–121). Kyiv: Palyvoda A. V.

16. Yeromenko, E. A. (2009). International horting rules / Kyiv: INGO «International Horting Federation». 85 p.

17. Yeromenko, E. A. (2012). *Navchalna prohrama hurtkovoyi (seksiynoyi) roboty «khortynh» dlya uchniv 1–11 klasiv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv* [The curriculum of the circular (sectional) work «horting» for pupils of grades 1–11 of secondary schools]. – Kyiv: Palyvoda A. V. – p. 268.

18. Yeromenko, E. A. (2011). Curriculum in physical culture for secondary schools. Grades 5–9, 10–11. Variative module «Horting»: educational publication / Kyiv: Institute of Innovation. technologies and content of education. – 31 p.

19. Yeromenko, E. A. (2012). Curriculum on horting for out-of-school educational institutions / K.: IITZO Ministry of Education and Science, Youth and Sports of Ukraine. p. 78.

20. Yeromenko, E. A. (2014). Curriculum of extracurricular activities (sections, circles) in horting for students of 1–4 grades of secondary schools / Ministry of Ukraine for Youth and Sports, Institute of Innovation technologies and content of education, [etc.]. - K.: DNU «IITZO» Ministry of Education and Science of Ukraine. p. 63.

21. Yeromenko, E. A. (2014). Curriculum of extracurricular activities (sections, clubs) in horting for students 5-9 grades of secondary schools / Ministry of Education and Science of Ukraine, Institute of Innovative Technologies and Content of Education, [etc.]. – K.: DNU «IITZO» Ministry of Education and Science of Ukraine, p. 79.

22. Yeromenko, E. A. (2014). Curriculum of extracurricular activities (sections, circles) in horting for 10–11 grades of secondary schools / Ministry of Education and Science of Ukraine, Institute of Innovative Technologies and Content of Education, [etc.]. - K.: DNU «IITZO» Ministry of Education and Science of Ukraine. p. 54.

23. Yeromenko, E. A. (2012). *Natsionalna dytyachyo-yunatska vyiskovo-sportyvna gra «Khortyng-Patriot» yak forma natsionalno-patriotychnogo ta fizychnoho vykhovannia uchniv zagalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv Ukrainy* [National children's and youth military sports game «Horting-Patriot» as a form of national-patriotic and physical education of students of secondary schools of Ukraine]. In Bekh, I. D. al. (Eds.). *Teoriya i metodyka hortynghu*. – Issue. 4. (pp. 163–185). Kyiv: Palyvoda A. V.

24. Yeromenko, E. A., Ostrianska, O. A. (2013). *Perspektyvnist i nastupnist u realizatsii zmistu z osnov zdorovoho sposobu zhyttia starshykh doshkilnykiv ta molodshykh shkoliariv (na prykladi programy «Khortyng dlia zdorovya, napolehlyvosti, zlagody dytyny»)* [Perspectives and continuity in the implementation of the content on the basics of a healthy lifestyle of older preschoolers and younger students (on the example of the program «Horting for health, perseverance, consent of the child»)]. *Scientific journal of the National Pedagogical Dragomanov University. Seris No 15. Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sports): Sb. scientific works.* – K.: Publishing house of National Pedagogical Dragomanov University. – Issue. 13 (40). – P. 88–98.

25. Yeromenko, E. A. (2013). *Praktychnyi material program khortynhu dlia vykhovannia napoleglyvosti u ditei 6–7 rokiv* [Practical material of the horting program for education of persistence at children of 6-7 years] Actual problems of physical culture and sports (IV scientific direction: health problems of different segments of the population): coll. Science. against DNDIFKiS. K. 2013. № 28 (3).

26. Yeromenko, E. A. (2009). *Pryntsypy vykonannia y metodyka vyvchennia bazovykh tekhnichnykh elementiv khortynhu* [Principles of implementation and methodology of teaching the basic technical elements of horting]. Kyiv: Palyvoda A. V.

27. Yeromenko, E. A. (2017). *Systema fizychnoho vykhovannia sportsmeniv boyovogo khortynghu* [The system of physical education of combat horting athletes]. In Bekh, I. D. al. (Eds.). *Teoriya i metodyka khortynghu*: Issue 8 (pp. 187–205). Kyiv: Palyvoda A. V.

28. Yeromenko, E. A. (2014). *Teoriya i metodyka khortynghu* [Theory and Methods of Horting]. – Kyiv: Palyvoda A. V. p. 450.

29. Yeromenko, E. A. (2009). *Trenuvannia v khortynhu* [Training in Horting]. Kyiv: Palyvoda A. V.

30. Yeromenko, E. A. (2017). *Formuvannia tsinnoctei zdorovoho zhyttia uchnivskoi molodi zasobamy khortynhu* [Formation of values of a healthy life of student's youth by means of horting]. Kyiv: Palyvoda A. V. p. 440.

31. Yeromenko, E. A. (2016). *Formuvannia tsinnoctei zdorovoho zhyttia uchnivskoi ta studenskoii molodi na zaniattiakh khortynhom u navchalnykh zakladakh* [Formation of values of healthy life of schoolchildren and student youth at Horting classes in educational institutions]. In Bekh, I. D. al. (Eds.). *Teoriya i metodyka hortynghu*: Issue 6 (pp. 115–123). Kyiv: Palyvoda A. V.

32. Yeromenko, E. A. (2010). *Khortyng. Navchalna prohrama dlya dytyachyo-yunatskykh sportyvnykh shkil* [Horting. Curriculum for children and youth sports schools] – Kyiv: Palyvoda A. V. – p 108.

33. Yeromenko, E. A. (2011). *Horting. Working program and methodical plans of educational and training work for public organizations of physical culture and sports direction and sports clubs, groups of different forms of ownership / Ministry of Ukraine for Family, Youth and Sports, Ukrainian Horting Federation.* Kyiv: NGO «Ukrainian Horting Federation». p. 40.

34. Yeromenko, E. A. (2012). *Horting: curriculum of group (sectional) work for schoolchildren of 1–11 classes of secondary schools / Kyiv: Palyvoda A. V.*

35. Yeromenko, E. A. (2014). *Khortynh – natsionalnyi vyd sportu Ukrainy* [Horting is a national sport of Ukraine]. Kyiv: Palyvoda A. V.

36. Yeromenko, E. A. (2014). *Horting as a means of educating persistence in schoolchildren 6–7 years / Scientific Journal of the National Pedagogical University named after M. P. Dragomanova. Series № 15. «Scientific and pedagogical problems of physical culture».* Kyiv: MPU Publishing House. Dragomanova. Issue 3K (44) 14. P. 238–242.

37. Zubaliy, N. P., Zubaliy, M. D., Yeromenko, E. A., Yeromenko, V. E. (2017). *Psikhologichni ta sotsialni osnovy vykhovannia osobystosti u sistemii boyovogo khortynghu* [Psychological and social bases of personality education in the system of combat horting]. In Bekh, I. D. al. (Eds.). *Teoriya i metodyka khortynghu*: Issue 8 (pp. 122–129). Kyiv: Palyvoda A. V.

38. Nespryadko V. P., Zhegulovych Z. E., Botvynko V. V. and other (2015). *Ortopedychna stomatologia [Orthopedic dentistry]. Pidruchnyk.* Zhytomyr: Polissya.

39. Orzhekhovska, V., Fedorchenko, T., Yeromenko, E., Dikhtiarenko, Z., & Melnyk, O. (2016). *Kontseptsiia natsionalnoi filosofii vykhovannia ditei ta molodi v Ukraini na zasadakh khortynhu (proekt)* [The concept of national philosophy of education of children and youth in Ukraine on the basis of Horting (project)]. In Bekh, I. D. al. (Eds.). *Teoriya i metodyka hortynghu*: Issue 5 (pp. 17–34). Kyiv: Palyvoda A. V.

40. Ostapenko, O. I., Zubaliy, M. D., Yeromenko, E. A., Tymchuk, M. V. (2017). *Boyovyi khortyng yak zasib formuvannia v shkoliariv fizychnykh zdibnostei yak osnovy tverezogo sposobu zhyttia v maybutnii zhytiedialnosti* [Combat horting as a means of forming physical abilities in schoolchildren as the basis of a sober lifestyle in future life]. In Bekh, I. D. al. (Eds.). *Teoriya i metodyka khortynghu*: Issue 8 (pp. 166–172). Kyiv: Palyvoda A. V.

41. Petrochko, Zh. V., Yeromenko, E. A. (2017). *Boyovyi khortyng yak zasib vykhovannia patriotyzmu u shkoliariv i studentiv* [Combat horting as a means of educating patriotism in schoolchildren and students]. In Bekh, I. D. al. (Eds.). *Teoriya i metodyka khortynghu*: Issue 8 (pp. 34–45). Kyiv: Palyvoda A. V.

42. Petrochko, Zh. V., Yeromenko, E. A. (2016). *Khortynh – shkola syly i chesti yunoho ukrainsia* [Horting – the school of strength and honor of young Ukrainian: methodical manual]. Kyiv: Palyvoda A. V.

43. Prysiazhniuk, S. I., Yeromenko, E. A. (2017). *Boyovyi khortyng ta problema aktyvnogo vidpochynku sportsmeniv u rizni vikovi periody* [Combat horting and the problem of active recreation of athletes at different ages]. In Bekh, I. D. al. (Eds.). *Teoriya i metodyka khortyngu: Issue 8* (pp. 206–218). Kyiv: Palyvoda A. V.

44. Sychov, S. O., Yeromenko, E. A. (2017). *Boyovyi khortyng ta osoblyvosti optymizatsii upravlinnia atletychnym trenuvanniam u protsesi sportyvnoi diyalnosti* [Combat horting and features of optimization of athletic training management in the process of sports activity]. In Bekh, I. D. al. (Eds.). *Teoriya i metodyka khortyngu: Issue 8* (pp. 219–225). Kyiv: Palyvoda A. V.

45. Borysenko A. V., Antonenko M. J., Lynovytska L. V. and other (2017). *Stomatologichni zakhvoryuvannya: terapevtychna stomatologia: pidruchnyk (VNZ I—III r. a.)* [Dental Diseases: Therapeutic Dentistry: Textbook (Higher Educational Institutions of the I-III Level of Accreditation)]. Kyiv: VSV Medycyna.

46. Tymchuk, M. V. & Yeromenko, E. A. (2014). *Khortynh yak zasib vykhovannia napolehlyvosti u molodshykh shkoliariv* [Horting as a means of educating persistence in primary schoolchildren]. In *Fizychne vykhovannia v ridnii shkoli: Issue 1*. Kyiv: Pedahohichna presa.

47. Fedorchenko, T. Y., Yeromenko, E. A., Dikhtiarenko, Z. M., Yeromenko, V. E. (2017). *Boyovyi khortyng yak zasib natsionalno-patriotychnoho vykhovannia i fizychnoi pidgotovky shkoliariv, studentskoi ta kursantskoi molodi* [Combat horting as a means of national-patriotic education and physical training of schoolchildren, students and cadets]. In Bekh, I. D. al. (Eds.). *Teoriya i metodyka khortyngu: Issue 8* (pp. 80–87). Kyiv: Palyvoda A. V.

Yeromenko Veronika, Yeromenko Eduard

Dental health of children and youth as a factor of sports success in combat horting

Abstract. *The purpose of the study is to identify and substantiate the methods and means for major dental diseases prevention among young and adolescent combat horting athletes; to increase effectiveness of prophylaxis measures and treatment of dental caries and periodontal disease; to develop a complex of organizational preventive measures with the use of common available medicines and hygiene products. The authors represent the materials of a concept and approaches to classification of the methods and means for oral cavity, teeth and gums hygiene for combat horting athletes. Theoretical analysis of the methods for a healthy lifestyle values formation in students was performed as well as the ways of application of health-improving technologies to increase efficiency of athletes' performances in combat horting competitions. The effectiveness of recommended and implemented pedagogical system involving combat horting sportsmen to follow the healthy lifestyle through prevention of dental diseases has been tested. The study results of the recommended methods and means effectiveness for prevention of dental diseases of young and adolescent combat horting sportsmen can be used in pedagogical practice by the coaches, trainers and teachers of physical culture to increase athletic performance of sportsmen in out-of-school combat horting circles or sections, in public schools and higher educational institutions, as well as for pupils of children sports schools.*

Key words: *dental diseases, combat horting, prevention, human organism, mouth hygiene, permanent teeth, children, caries, youth, upbringing, sports, abilities, training, pedagogical conditions, value attitude to health, treatment, prevalence of caries, intensity of caries.*

Ерёменко Вероника, Ерёменко Эдуард

Стоматологическое здоровье детей и молодежи как фактор спортивных успехов в боевом хортинге

Аннотация. *Целью исследования является определение и научное обоснование средств и методов профилактики основных стоматологических заболеваний спортсменов боевого хортинга детско-юношеского возраста, повышение эффективности профилактики и лечения кариеса зубов и заболеваний пародонта, разработка комплекса организационно-профилактических мероприятий с применением общедоступных препаратов и средств гигиены. Изложен материал по концепции и подходам к классификации средств и методов гигиены полости рта, зубов и десен у спортсменов боевого хортинга. Проведен теоретический анализ проблемы формирования ценностей здорового образа жизни учащихся и применения оздоровительных технологий для повышения эффективности выступлений спортсменов боевого хортинга на соревнованиях. Проверена эффективность рекомендуемой и внедренной педагогической системы привлечения учащихся кружков и секций боевого хортинга к ведению здорового образа жизни через профилактику стоматологических заболеваний. Представлены результаты исследования эффективности рекомендованных средств и методов профилактики стоматологической заболеваемости спортсменов боевого хортинга детско-юношеского возраста для использования в педагогической практике руководителей кружков, учителей физической культуры, тренеров-преподавателей для повышения спортивной подготовленности учащихся кружков и спортивных секций боевого хортинга внешкольных, общеобразовательных и высших учебных заведений, а также учащихся детско-юношеских спортивных школ.*

Ключевые слова: *стоматологические заболевания, боевой хортинг, профилактика, организм человека, гигиена рта, постоянные зубы, дети, кариес, юноши, воспитание, спорт, способности, тренировка, педагогические условия, ценностное отношение к здоровью, лечение.*

НАШІ АВТОРИ

- Бойко Валерій** професор, кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри хортингу та реабілітації Навчально-наукового інституту спеціальної фізичної і бойової підготовки та реабілітації Університету державної фіскальної служби України, Заслужений працівник фізичної культури і спорту України, Заслужений тренер України
- Болтівець Сергій** доктор психологічних наук, професор, завідувач Відділу розвитку молодіжної політики Державного інституту сімейної та молодіжної політики України
- Діхтяренко Зоя** кандидат педагогічних наук, доцент кафедри хортингу та реабілітації ННІСФБПР Університету ДФС України, старший науковий співробітник лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя ІПВ НАПН України, майстер спорту України з хортингу, академік міжнародної Академії культури безпеки, екології та здоров'я – «МАКБЕЗ», голова науково-методичної колегії Національної федерації бойового хортингу України, член кафедри ЮНЕСКО «Превентивна освіта і соціальна політика», голова ГО «Об'єднання педагогів і науковців України»
- Єрмоєнко Вероніка** майстер спорту України з хортингу, студентка стоматологічного факультету Національного медичного університету імені О. О. Богомольця та військової кафедри Всеукраїнської військової медичної академії, студентка Навчально-наукового інституту спеціальної фізичної і бойової підготовки та реабілітації Університету державної фіскальної служби України
- Єрмоєнко Едуард** кандидат педагогічних наук, заступник директора Навчально-наукового інституту спеціальної фізичної і бойової підготовки та реабілітації Університету державної фіскальної служби України, професор кафедри хортингу та реабілітації, член кафедри ЮНЕСКО «Превентивна освіта і соціальна політика», Заслужений працівник фізичної культури і спорту України, майстер спорту України міжнародного класу, Заслужений тренер України, президент Всесвітньої федерації бойового хортингу, учасник бойових дій
- Зубалій Микола** кандидат педагогічних наук, доктор філософії, член-кореспондент УАН, старший науковий співробітник лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя Інституту проблем виховання НАПН України
- Зубалій Ніна** кандидат психологічних наук, доктор філософії, доцент кафедри практичної психології Інституту педагогіки і психології НПУ імені М. П. Драгоманова

Наукове видання

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ХОРТИНГУ

(українською, російською та англійською мовами)

Збірник наукових праць

Засновано в 2014 р.

Випуск 8

*Літературний редактор Ю. Г. Морозов
Англомовний редактор О. О. Бережний
Технічний редактор Ю. С. Стіпон
Дизайн обкладинки Ю. О. Ліщук*

*Відповідальний секретар збірника,
науковий редактор
і комп'ютерна верстка З. М. Діхтяренко*

Підписано до друку 29.12.2017 р.
Формат 70x108/16
Умов. друк. арк. 23,2

Папір офсетний
Друк офсетний
Гарнітура Times

Зам. № 0329
Наклад 300 пр.

Видавець – Паливода Алла Володимирівна
03061, м. Київ, пр-т Відрадиний, 95/Е; тел./факс (044) 351-21-91
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції (серія ДК № 283 від 18.12.2000 р.)

Віддруковано в друкарні ФОП ПАЛИВОДА А. В.
03061, м. Київ, пр-т Відрадиний, 95/Е; тел./факс (044) 351-21-90